

TÜRK EDEBİYATINDA HÂDÎ MAHLASLI ŞAİRLER

Nesrin SOFUOĞLU*

Öz

Türk Edebiyatında şairler yazdıkları şiirlerde bir nevi imza ya da rumuz niteliğindeki mahlasları kullanmışlardır. Edebiyatımızda mahlas, şairin kimliği gibidir. Şairler mahlas seçerken kendilerini en uygun şekilde tanımlayacak olan asıl isim, soy, meslek, sosyal statü, fiziksel özellik, memleket, psikolojik durum, örnek alınan bir şahıs veya söylediği şiirle uyumlu isim ve sıfatları tercih etmişlerdir. Şairler genellikle başkalarıyla karıştırılmamak adına kendi çağlarında kullanılmayan mahlasları seçmeye çalışmışlardır. Bazen özendiği bir şair kadar meşhur olmak gibi çeşitli sebeplerden dolayı aynı dönemde aynı mahlası kullanan şairler olmuştur. Bazen de asıl adını mahlas olarak seçen şairler aynı devirde yaşadıkları için mahlasdaş olmuşlardır. Şairler özellikle şiirleriyle bilindikleri için kendi çağlarında bile genellikle mahlaslarıyla tanınmışlar, çoğu zaman asıl isimleri ikinci planda kalmış hatta zamanla unutulmuştur. Özellikle çağdaş şairlerde ortak mahlas kullanılması zamanla şairlerin ve şiirlerinin birbirine karışmasına yol açmıştır. Hâdî mahlası da bunlardan biridir. Bu makalede Türk Edebiyatı tarihi boyunca Hâdî mahlasını kullanan şairler ve eserleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Mahlas, Hâdî.

Poets with The Pseudonyms Hâdî in Turkish Literature

Abstract

In Turkish Literature, poets have used pseudonyms that are a kind of signature or nickname in their poems. The nickname or the pen name is like the identity of the poet in our literature. For this reason, when choosing the pseudonym, they used names and adjectives compatible with the real name, lineage, profession, social status, physical feature, country, psychological condition, a person taken as an example, or the poem that they said. Sometimes there were poets who used the same pseudonym for various reasons, such as being as famous as a poet whom he admired. Poets who chose their original name as their pseudonym had the same pseudonym because they lived in the same period. However, this situation caused the poets and their poems to be mixed together in time. Because poets are known especially for their poems and works, they are generally known with their pseudonyms even in their own ages. For this reason, their real names have often remained in the background or even been forgotten over time. The pen name Hâdî is one of them. In this article, we tried to determine the poets who used the pseudonym Hâdî throughout the history of Turkish Literature and their poems.

Keywords: Turkish Literature, Pseudonym, Nickname Hâdî.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, e-mail: nesrin.yalcin@deu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7685-805X>.

GİRİŞ

Türk Edebiyatında şairler kaleme aldıkları şiirlerde kullanmak üzere bir çeşit imza ya da kimlik niteliğinde mahlaslar seçmişlerdir. Mahlas, bir şairin asıl adından başka edebiyatta kullandığı isimdir.¹ Şairler mahlas seçerken kendilerini en iyi şekilde tanımlayan nesep, memleket, ruh hâli, sosyal statü, kendi isimleri veya beğendikleri bir isim ya da sıfatı mahlas olarak tercih etmişlerdir. Bazen hocaları ya da başka şairler tarafından kendisine bir mahlas münasip görülen şairler olmuştur. Kimi zaman seçilen bir mahlas o dönemde rağbet görmediğinde, alay ya da eleştiri konusu olduğunda yahut başkaları tarafından kullanıldığında değiştirme yoluna gidilmiştir. Genel temayül genellikle bir mahlasın her yüzyılda tek bir şair tarafından kullanılması yönünde olsa da bunun istisnaları görülmüştür. Ancak bazen özendiği bir şair kadar meşhur olmak gibi sebeplerden dolayı aynı dönemde aynı mahlası kullanan şairler olmuştur. Kimi zaman da asıl adını mahlas olarak seçen şairler aynı devirde yaşadıkları için mahlasdaş olmuşlardır. Bir önceki veya bir sonraki asırda yaşayanların aynı mahlası kullandıkları olmuşsa da bu durum önceleri pek sorun yaratmazken daha sonraki yüzyıllarda karışıklıklara yol açmıştır. Zira şairler özellikle şiirleriyle bilindiklerinden kendi çağlarında bile genellikle mahlaslarıyla tanınır olmuşlar, çoğu zaman asıl isimleri ikinci planda kalmış, zamanla unutulup gitmiştir. Özellikle son asırda eski eserlerin ve şahısların gün yüzüne çıkarılması çalışmalarında eser ismi, telif tarihi, müellifi, nesebi, doğum ve ölüm yılı gibi bilinmezliklere ilâveten biyografik eserlerde bu bilgilerin çoğu zaman eksik hatta yanlış aktarılması sebebiyle durum oldukça zorlaştırmıştır. Türk Edebiyatı boyunca özellikle Ahmedî, Hamdî, Es'ad, Sa'dî, Yümnî, Nâ'tî, Feyzî, Fenâyî, Hâşimî gibi isim, sıfat ve neseplerden türeyen mahlaslar çok tercih edildiğinden zamanla bu şairleri ve eserlerini ayırt etmek de o derece zorlaşmıştır.²

Türk Edebiyatında bazı şairlerin mahlas olarak tercih ettikleri “*Hâdî*”, sözlükte “*hidâyet eden, doğru yolu gösteren, kılavuz, rehber; mızrak veya ok ucu*” anlamındadır.³ İslâmî terim olarak “*Hâdî*”, Esmâ-i Hüsnâ yani Allâh'ın güzel isimlerinden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de iki âyette⁴ Allâh Teâlâ için, iki âyette⁵ de Hz. Peygamber için kullanılmaktadır.⁶ Edebiyatımızda da hem Allâh Teâlâ hem de Hz. Resûl için kullanılmıştır:

Meşhur Mevlid şairi Süleymân Çelebi Yüce Yaratıcı için:

Hâdî vü Sübhân ü Rahmân-ür-Rahîm

Mâni' u Mu'tî Kaviyy ü hem Kadîm⁷

Hiz. Muhammed'i kasten de:

¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 94.

² Ömer Faruk Akün, “Dîvân Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 9/389–427; Orhan Kurtoğlu, “Dîvân Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *bilig* 38 (2006), 71–91; Abdurrahman Adak, “Dîvân Edebiyatında Mahlasların Karıştırılması -Za'îfî ve Za'îfî Mahlaslı Şairler Örneği-”, *Ekev Akademi Dergisi* 50 (2012), 157–172; Alim Yıldız, “Dîvân Edebiyatında Fenâyî Mahlaslı Şairler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 394–369; Hikmet Atik, “Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şairler”, *İstem* 5 (2005), 169–180; Ayrıca Bkz. Mehmet Semih, *Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşımalar ve Lakaplar* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 1993); Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses Dîvân Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 195–220; Ali Yıldırım, *Dîvân Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 11–107.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2000), 308.

⁴ “وَكَفَىٰ” el-Hac 22/54; “وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” el-Furkan 25/31.

⁵ “إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ” Şûrâ, 42/52; “وَإِنَّكَ لَلْهُدَىٰ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ” er-Ra'd, 13/7.

⁶ Faris Çerçi, “Hz. Peygamber'in Doksan Dokuz İsmi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)* ÖS-I (2015), 21.

⁷ Süleymân Çelebi, *Vesiletü'n-Necât Mevlid*, ed. Ahmed Ateş (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), 93.

Hâdî vü mehdî vü muhtâr ü halîl

Oldur ol kim sevdi yaratdı Celîl⁸

demîştir. Hz. Muhammed “*Hâdî*” veya “*Hâdî-i sebîl*”, “*doğru yolu gösteren, kılavuz, rehber*” olarak anılmaktadır. Tasavvufta da mürşit, şeyh, pir diye adlandırılan tarikat liderleri de birer rehber, kılavuz addedilmişler ve onlar için de hâdî sıfatı yakıştırılmıştır. Özellikle İslam dîninin kabulüyle birlikte şairler ve müellifler de, toplumun mürebbîsi olma misyonu üstlendiklerinden olsa gerek, bazıları Hâdî mahlasını tercih etmiştir. Bir kısmı da asıl ismi olduğundan Hâdî’yi mahlas edinmişlerdir.

Öncelikle Melâmî-Bayrâmîleri ve Hamzavîler üzerine yaptığımız daha evvelki çalışmalarımızda hakkında yetersiz bilgi olduğu ve eserleri üzerine hiçbir çalışma bulunmadığı görülen Hâdî mahlaslı şairin izi sürülerek, ona ait olması muhtemel eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Tezkire ve biyografiler gibi birinci el kaynakların yanı sıra kütüphane katalog ve kayıtlarındaki yazma eserleri incelemek suretiyle de şairleri ve eserlerini tespit yoluna gidilmiştir. Örneğin sadece Hâdî mahlasıyla kütüphane kayıtlarına geçmiş tarihsiz bir manzum mektup nüshasının şairinin tespiti sürecinde Hâdî mahlasını kullanan başka şairler ve eserleriyle karşılaşmıştır. Ancak çoğunlukla aynı mahlas taşıyan şairlerin birbirine karıştığı, şairler hakkındaki bilgilerin yetersizliği yanında verilen malûmatlardaki hatalar ve farklılıklar, şiirlerin ve eserlerin hangi Hâdî’ye ait olduğu konusunda belirsizlikler bulunduğu fark edilmiştir. Bu durum öncelikle Hâdî mahlasını kullanan şairlerin tasnifini yapmayı, hangi eserin hangi şaire ait olduğunu belirlemeyi zorunlu kılmıştır.

Bu makalede Türk Edebiyatı tarihi boyunca yaşamış olan Hâdî mahlaslı şairler ve eserleri topyekûn verilmiştir. Zira dil, kültür ve edebiyat bir olayla aniden değişen birikimler değildir. Türk Klasik Edebiyat geleneğini Tanzimat, Halk ve Tekke-Tasavvuf Edebiyatı bünyesinde bugüne değin devam ettirme gayretinde olan şairlerin hem mahlas kullanma âdeti hem de Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldıkları el yazmalarının varlığı inkâr edilemez. Ulaşılan Osmanlıca el yazması eserlerin ve şiirlerin kalem sahiplerinin bulunması meselesi bu çalışmayı günümüze kadar genişletmeyi gerektirmiştir. Neticede Türk Edebiyatında Hâdî mahlaslı şairlerin ve eserlerinin tanıtıldığı bu çalışma ortaya çıkmıştır. Makalemizde edebiyat tarihimiz boyunca Hâdî mahlasını kullanan şairler, bir kısım şiirleri ve eserleri tanıtılmış, aynı mahlas kullanan şairler ve eserleri konusundaki karışıklıklara temas edilmiş, karışıklıklar mümkün olduğunca giderilmeye çalışılmıştır. Bazı şairler ilk defa gün yüzüne çıkarılmış ve bazı şairlerin de hiç bilinmeyen eserleri ilim âlemine tanıtılmıştır.

Araştırmalar sonucu ulaşabilen kaynaklarda tespit edilen Hâdî mahlaslı şairler hakkındaki bilgiler öncelikle bu kaynaklarda şairlerle ilgili bahislerde zikredilen doğum, ölüm gibi tarihlere göre, ikinci planda ise dönemlere göre sıralanmıştır. Zira bu eserlerde şairlerin özellikle doğum, genellikle de ölüm tarihleri zikredilmemiştir. Bazı şairlerin yalnızca mahlasları, bir eseri ya da başka şair ve müellifler için düşürdükleri tarih beyitleri bulunmaktadır. Bir kısmının da elde ettiğimiz bilgi kırıntılarından yalnızca yaşadıkları dönem ya da yüzyılı belirlenebilmiştir. Eldeki bilgilere göre Türk Edebiyatında Hâdî mahlaslı şairler ilk olarak XVI. asırda karşımıza çıkmaktadır.

Hâdî-i Bağdâdî (d. ?- ö. ?) (XVI. yy.)

Hâdî mahlasıyla şiir yazmış şairlerin ilki olan Hâdî-i Bağdâdî hakkındaki elimizdeki tek bilgi h. 1008/m. 1600’de vefat eden Bâkî’ye düşürdüğü şu tarih beytidir:

“باقی افندی کتدی عقیابه بیک سکزده”⁹

(Bâkî Efendi gitti ‘ukbâya bin sekizde)

⁸ Süleymân Çelebi, *Vesîletü'n-Necât Mevlid*, 106.

⁹ Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik-i Nu’mâniye ve Zeyilleri Hadâ’iku’l-Hakâ’ik fi Tekmileti’ş-Şakâ’ik*, ed. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001), 2/436; Mehmed Tefvik, *Kâfile-i Şuarâ*, ed. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 101; Muhammed Riyâzî Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ (Tezkiretü’ş-Şuarâ)*, ed. Namık Açıkgoz (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 89; Hafız Hüseyin Ayyansarâyî, *Vefeyât-ı Ayyansarâyî*, ed. Ramazan Ekinci (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 244.

Bâkî h. 933/m. 1526-27’de doğmuş ve 23 Ramazan h. 1008/m. 7 Nisan 1600 Cuma günü vefat etmiştir.¹⁰ Bu durumda Hâdî-i Bağdâdî’nin de yaklaşık olarak Bâkî ile aynı tarihlerde yani XVI. yy.’ın ikinci yarısı ile XVII. yy.’ın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir.

Hâdî, Edirnevî Mama-zâde (Meme-zâde) Ahmed Çelebi (d. ?- ö. h. 1018/m. 1609-10) (XVI.-XVII. yy.)

XVI. asrın sonları ile XVII. asır başlarında yaşamış olan Edirneli şair halk arasında Mama-zâde veya Meme-zâde diye anılmıştır. Hâdî mahlasını kullanan şairin asıl ismi Ahmed’dir. Doğum tarihi bilinmeyen Edirneli Mama-zâde Ahmed Çelebi önce mülâzım sonra kadı olmuştur.¹¹ Tîgî, h. 1018/m. 1609-10’de vefat eden şair için şu tarih beytini söylemiştir:¹²

“روح مامزاده به رحمت اوله”

(Rûh-ı Mama-zâdeye rahmet ola)

Mama-zâde’nin hicivleri ile meşhur olduğunu bildiren Rıdvan Canım, onun Edirneli Aşkî için söylediği şu beyti nakleder:¹³

“Ser-defter-i erbâb-ı şekâ mâ-sadakı

Mecmû’a-ı hıkd u hasedün ser-varakı

‘Aşkî ki kesilse kaşı ya çıkırsa gözü

Va’llâhi şakîdir yine billâhi şakî”

Tezkirelerde şairin nazmına verilen örnekler şunlardır:

“Zevrak-ı pür-varaka lûle-i dûd oldı duman

Biz de tutduk dumanı kullanalum yaprakdan”¹⁴

*

“Şâdi-i merk-i ‘adüvden cismim etdi cânı terk

Müddet-i ömrümde bir şâd oldum ol da şâd-ı merg”¹⁵

*

“Gelmedi ahhâba bu şeb ol Mesîhâ-dem meğer

Hep gelenler rûh yok ahhâbda diyü döndüler”¹⁶

*

“İtmesün mi âh-ı dil-sûzum alevler âşikâr

‘Aşk dirlen nâmına dilde bir âteş-pâre var”¹⁷

*

“Güneşden kadri ‘âlî olmağın ol mâh-ı tâbânun

Degüldür kâkûli fâkına düşmüş sâyesi anun”¹⁸

*

¹⁰ Mehmet Çavuşoğlu, “Bâkî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 4/537–540.

¹¹ Rıdvan Canım, *Edirne Şâirleri* (Erzurum: Akçağ Yayınları, 1995), 243; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, ed. Nuri Akbayer (İstanbul, 1996), 2/554; Bekir Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ’izî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1997), 595; Abdülkadir Erkal, “Hâdî, Meme-zâde Hâdî Ahmed Çelebi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020); Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik*, 2/699–700; Muhammed Riyâzî Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, 341; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, ed. Mustafa Tatçı - Cemal Kurnaz (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 2/1190.

¹² Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik*, 2/699; Muhammed Riyâzî Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, 341; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

¹³ Canım, *Edirne Şâirleri*, 243; Erkal, “Hâdî, Meme-zâde Hâdî Ahmed Çelebi”, (Erişim 09 Ağustos 2020).

¹⁴ Muhammed Riyâzî Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, 341; Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik*, 2/699.

¹⁵ Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik*, 2/699; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

¹⁶ Nev’î-zâde Atâî, *Şakâ’ik*, 2/699; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

¹⁷ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

¹⁸ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

“Özge âyînedür âyîne-i rûy-ı mahbûb

Bed-likâlarla nazar kılsa görür sûret-i hûb”¹⁹

Edirneli Mama-zâde Ahmed Çelebi'nin; Kemalpaşa-zâde'nin *Nigâristânı*'nin tercümesi olan *Nigâristân Tercümesi* ve tarihle ilgili *Güzide* isimli eserleri vardır.²⁰ Ayrıca Yaşar Aydemir, *Hâdî'nin Saray Şehrengizi* isimli makalesinde Hâdî mahlasıyla yazılmış eserin, XVI. yy.'da Edirneli Ahmed Hâdî tarafından kaleme alınmış olabileceğini söylemektedir.²¹

Edirnevî Mama-zâde (Meme-zâde) Ahmed Çelebi'nin, Sofyalı Hâdî Ahmed Efendi ile aynı şahıs olduğunu söyleyenler olmakla birlikte²² ulaştığımız kaynaklar bu iki şairin farklı kişiler olduğunu göstermektedir.

Sofyalı Ahmed Hâdî Efendi (d. ?- ö. ?) (XVI.- XVII. yy.)

Hâdî mahlasını kullanan bir diğer şair, Sofyalı Ahmed Hâdî Efendi'dir.²³ Doğum yeri Sofya olan Ahmed Hâdî Efendi iyi bir medrese tahsili aldıktan sonra mülâzım olmuştur. Yaşadığı döneminin ilim, mârifet ve fazîlette önde gelenlerinden olup şiir ve inşânın beğenilen, örnek alınan bir ustası olarak gösterilir.²⁴ Ahmed Hâdî Efendi'nin şiirlerine verilen örnekler şunlardır:

“Haste-i gam râhat olmaz pister-i zerrîn ile
Hoş degüldür başı ehl-i mihnetün bâlîn ile”

*

“Du‘âdan yâd kıl ben ‘azm-i iklim-i ‘adem kıldum
Şehâ sûg turma ben Mecnûn-ı ser-gerdânı andukça”

*

“Siyeh-pûş olsa her dem tan mı dûd-ı âh-ı ‘âşıkdan
Benüm kıblem olupdur ehl-i ‘ışka Ka‘be dergâhun”

Ahmed Hâdî Efendi, Zatî (ö. h. 953/m. 1546)'nin öğrencisi Keşfi-i Gemiyânî (ö. h. 945/m. 1538-39) için şu tarihi düşürmüştür:

“كشفي مسكينى شاد ايدى هادى”²⁵

(Keşfi miskîni şâd ide Hâdî)

Mama-zâde Hâdî Ahmed Çelebi (ö. h. 1018/m. 1609-10) ile Sofyalı Hâdî Ahmed Efendi'yi aynı şahıs olarak gösteren kaynakların²⁶ yanında Sofyalı Ahmed Hâdî Efendi ile Hüseyin Lâmekânî halîfesi Hâdî Ahmed Efendi'yi aynı kişi kabul edenler de vardır.²⁷

Ahmed Hâdî Efendi'nin Sofyalı olduğunu bildiren Âşık Çelebi onun Hüseyin Lâmekânî'nin halîfesi olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Bursalı Mehmed Tâhir, Hâdî Ahmed isimli şairin Hüseyin Lâmekânî'nin halîfesi olduğunu zikretmekte lâkin Sofyalı olduğunu dile getirmemektedir.²⁸ *Tuhfe-i Nâilî* ise, Sofyalı Ahmed Hâdî Efendi ile Hüseyin Lâmekânî halîfesi Hâdî Ahmed'i aynı kişi kabul eden tek kaynaktır. Bu sebeple Hâdî Ahmed Efendi ayrı başlık altında ele alınmıştır.

¹⁹ Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr*'i, 595.

²⁰ Canım, *Edirne Şâirleri*, 243.

²¹ Yaşar Aydemir, “Hâdî'nin Saray Şehrengizi”, *İlmi Araştırmalar* 12 (2001), 31–35.

²² Canım, *Edirne Şâirleri*, 243–244; Aydemir, “Hâdî'nin Saray Şehrengizi”, 33–35; Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr*'i, 595; Erkal, “Hâdî, Memezâde Hâdî Ahmed Çelebi”.

²³ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

²⁴ Âşık Mehmed Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ* (Ankara: Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 218, ts.), 111b-112a; es- Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, ed. Filiz Kılıç (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 231–232; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190–1191; Volkan Karagözlü, “Hâdî, Ahmed Hâdî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

²⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, 306.

²⁶ Canım, *Edirne Şâirleri*, 243–244; Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr*'i, 595; Erkal, “Hâdî, Memezâde Hâdî Ahmed Çelebi”.

²⁷ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190–1191.

²⁸ Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, ed. Mustafa; Kurnaz Cemal Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000), 1/191.

Hâdî Ahmed Efendi (d. ?- ö. ?) (XVI.- XVII. yy.)

Yukarıda ifade edildiği üzere Lâmekânî halîfesi Hâdî Ahmed Efendi'nin nereli olduğuna dair kaynaklarda henüz net bir bilgiye rastlanmamıştır. Bayrâmî-Melâmîlerinden olan Hâdî Ahmed Efendi'den Gölpınarlı'nın *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eseri ve birkaç satırlık ansiklopedi maddesi dışında pek bahsedilmemiştir.²⁹

Gölpınarlı'nın ikinci devre Melâmîleri arasında Lâmekânîlerden Hâdî diye bahsettiği şair, şeyhi Hüseyin Lâmekânî'nin (ö. m. 1625) vefatına şu tarihi söylemiştir:

“Rihletinün Hâdî-i miskîn dedi târîhini
لا مکانی عالم بالایه رحلت ایله دی (h. 1035)”³⁰

(Lâmekânî ‘âlem-i ‘ukbâya rihlet eyledi)

Gölpınarlı, “Lâmekânî dervişleri arasında en kudretli şair budur.” şeklinde söz ettiği Hâdî mahlaslı şairin şu gazelini örnek vermektedir:³¹

“Tâ ref”-i nikâb eyledi ol rûy-i dilârâ
Gülgeşti vücûd etmeğe ‘azm eyledi eşyâ

Ruhsâr-ı pür-envâr-ı cihânbanını ol mâh
Mir’ât-ı musaffâda görüp kıldı temâşâ

Gören, görünen, gösteren ol olduğu için
Gayretle hemân gayriyi mahveyleydi cânâ

Bildim ikilik sığmaz imiş vahdet evine
Ben dahi hemân varlığımı eyledim ifnâ

Ey pîr-i Hüdâ, fazl-ı Hüdâ lûtf u kerem kıl
Hâdî kuluna bir nazar et; ref’ ola gavgâ!”³²

Ancak Hâdî hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığını beyan eden Gölpınarlı, tarih düşürdüktan sonra 105 sene daha yaşaması mümkün olmayacağından, *Râmiz Tezkiresi*'ndeki h. 1140 (bazı kaynaklarda h. 1043)³³ vefat tarihli Bursalı Hâdî'nin söz konusu şair olamayacağını bildirmektedir. Gölpınarlı, aynı şekilde *Şeyhî'nin Şakâyk Zeyli*'nde ve *Riyâzî Tezkiresi*'nde zikredilen h. 1018 vefat tarihli Edirneli Hâdî'nin de h. 1035'de tarih düşürmesi mümkün görülmediği için Lâmekânî'nin halîfesi olan Ahmed Hâdî olmadığını söylemektedir.³⁴

Bu durumda az önce yukarıda açıkladığımız üzere, Edirneli Mama-zâde Hâdî Ahmed Çelebi ile Sofyalı Hâdî Ahmed Efendi ya da Ahmed Hâdî Efendi farklı şairlerdir. *Âşık Çelebi Tezkiresi ve Tuhfe-i Nâilî*'de zikredilen Hâdî Ahmed Efendi Sofyalıdır. *Osmanlı Müellifleri* ve Gölpınarlı'nın Lâmekânî müritlerinden gösterdiği şair için kesin olarak “Sofyalıdır” diyemsek de Ahmed Hâdî Efendi'nin Lâmekânî müritlerinden bir şair olduğu ve h. 1035/m. 1625'te hayatta olduğu kesindir. Diğer yandan Bayrâmî Melâmîliği, özellikle de Hamzavîler için Rumeli ve Balkanların ehemmiyeti göz önünde bulundurulursa Ahmed Hâdî Efendi'nin Sofyalı olması muhtemeldir.

Ahmed Hâdî Efendi'nin *Vahdet Risâlesi* ile manzum *Silsile-i Bayrâmiyyesi* bulunduğu nakledilmektedir.³⁵ Araştırmalarımız neticesinde Hâdî Ahmed Efendi'nin başka eserlerine de

²⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul: Gri Yayınları, 1992), 80, 88–89; Yayım Kurulu, “Hâdî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (Dergah Yayınları, 1981), 4/3–4.

³⁰ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 80.

³¹ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 88.

³² Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 89.

³³ “Bursalı Şeyh Abdülbâkî oğlu Abdülhâdî Efendi” başlığına bakınız (s.13).

³⁴ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 88.

³⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/191.

ulaşmıştır. Bizzat incelediğimiz ve hâlihazırda üzerinde çalıştığımız bu eserlerin büyük kısmı Hüseyin Lâmekânî'nin eserleri ile aynı mecmua içerisinde, hatta aynı isimde olup, şeyhinin eserlerinin tercümesi yahut şerhi şeklindedir.

Silsile-i Bayrâmiyye: Bayrâmiye büyükleri hakkında küçük manzum bir silsile-nâmedir. Bir nüshası İzmir Milli Kütüphane 1016/4 numara 31b-33a'dadır. Diğer Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A5278/4 numara 14b-16b'de Hâdî Ahmed Efendi'nin *Hayrî'l-Ensâb'dan Son İki Yaprak* ismiyle kayıtlıdır. Bayrâmiye'ye ait bir mecmuada yer alan eserin başında Lâmekânî'ye yazılmış bir methiye, sonunda da h.1023/m. 1614 tarihi bulunmaktadır.

Şevâhidü't-Tarîka ve Müşâhedetü'l-Hakîka: Ahmed Hâdî Efendi'nin bu eserinin bir nüshası İzmir Milli Kütüphane 1016/3 numarada 30a-31b varaklarında diğer eserleri ile aynı mecmua içerisinde. Risâlenin ikinci nüshası Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 2761 numaradaki mecmuada 85b-88a arasında kayıtlıdır.

Risâle fi Külli Şey'in Yerci'ü ilâ 'Aslihi: Hâdî Ahmed Efendi'nin "Küllü şey'in yerci'ü ilâ 'aslihi" hadisini şerh ve tahkik eden risâlesidir. Bu eser, Hâdî'nin *Şevâhidü't-Tarîka ve Müşâhedetü'l-Hakîka* ve *Silsile-nâme* adlı diğer eserleri ile aynı mecmua içerisinde İzmir Milli Kütüphane 1016/7 numarada 46b-47b sayfalarında.

Risâle-i Vacibü'l-Vücûd: Vâcib-i vücûd, vahdet-i vücûd ve insân-ı kâmil gibi tasavvufî meselelerden bahseden mensur küçük bir risâledir. Ankara Milli Kütüphane yazmaları 408 numarada kayıtlı eserin 408/1 kısmında 1a-5a arasındadır. Ayrıca İstanbul Belediye Kütüphanesi Osman Ergin Yazmaları koleksiyonu 312/5'de Ahmed Hâdî Efendi adına *Risâle-i Tarîkat* ismiyle kaydedilmiş nüsha şairin *Risâle-i Vacibü'l-Vücûd* adlı eseri ile aynıdır.

Risâle-i Tevhîd: Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 2761 numarada kayıtlı mecmuada 84a-85a varaklarındadır. Mecmuada; Lâlî-zâde Abdülbâkî (ö. h. 1165/m. 1654), Hüseyin b. Mehmed b. Hüsameddîn-i Ankaravî (ö. h. 964/m. 1556), Lâmekânî Hüseyin Efendi (ö. h. 1035/m. 1625) gibi Melâmî büyüklerinin tasavvufa dair çeşitli eserleri ile Ahmed Hâdî Efendi'nin de; *Risâle-i Tevhîd*, *Şevâhidü't-Tarîka* ve *Müşâhedetü'l-Hakîka* isimli risâleleri bulunmaktadır.

Vahdet-nâme: Ahmed Hâdî Efendi'nin *Vahdet-nâmesi* Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 335/1 numarada 1b-5b'de kayıtlı h. 1073/m. 1662 istinsah tarihli Lâmekânî'nin insân-ı kâmil bağlamında tasavvufî görüşlerini anlattığı birkaç sayfalık *Vahdet-nâmesi*³⁶ ile aynı nüsha içerisinde 335/2 numarada 5b-10b'de bulunmaktadır. İliç'e göre Hâdî Ahmed Efendi'nin *Vahdet-nâmesi* Lâmekânî'nin *Risâle-i Vahdet* adlı eserinin şerhidir.³⁷

Melâmîliğe dair biyografi ve mecmuaların, özellikle de Lâmekânî ve Hâdî Ahmed Efendi'nin eserlerinin tek tek tespiti ve incelenmesi ile mutasavvıf şair hakkındaki malûmatların artacağı kanaatindeyiz. Burada şimdilik Lâmekânî dervişlerinden olan bu mutasavvıf şairin hayatı hakkında ulaşabildiğimiz kadar bilgiyi ve ilk kez bir araya getirdiğimiz eser listesini vermekle yetiniyoruz. Hâdî Ahmed Efendi'nin eserlerinin tam metinlerinin bir kitap halinde ilim âlemine kazandırılması daha sonraki hedefimizdir.

Nâzük-zâde Abdülhâdî Çelebi (d. ?-ö. ?) (XVII. yy)

Hayatı hakkında başka bilgiye rastlamadığımız Nâzük-zâde Abdülhâdî Çelebi, Hâdî mahlasıyla şiir yazar diğer bir şairdir. Bursalı olan Nâzük-zâde Abdülhâdî Çelebi'nin manzumelerine verilen örnekler şunlardır:³⁸

“Sanman o leb-i la'li mey-i nâbile birdür
Mümkin mi demek sükkere dûşâbile birdür

³⁶ Hüseyin Lâmekânî'nin *Vahdet-nâmesi* için bkz.: Bilal Kemikli, *Dost İlinden Gelen Ses* (İstanbul: Kitabevi, 2004), 136–143.

³⁷ Slobodan Ilić, “Lâmekânî Hüseyin Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 27/95.

³⁸ İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübtetü'l-Eş'âr*, ed. Abdülkerim Abdülkadiroğlu (Ankara, 1985), 676–677; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1191.

Yokdur dehen-i pâkine şâyeste-i teşbîh
Ancak denilür gevher-i nâ-yâbile birdür

Dil-şâd oluruz sanma bizi sâkî meyünle
Meclisdeki yâr olmaya zehr-âb ile birdür”

*

“Hikmet-i hüsnini fehmi eylemede ol mâhun
Akl-ı kül âciz olur kuvvet-i idrâk degül”

*

“Anma ol devleti kim sonra peşimân olasın
İste ol ‘izzeti kim hürrem ü handân olasın”³⁹

XVII. yy’ın iki şairi Nâzûk-zâde Abdülhâdî Çelebi ile Bursalı Abdülbâkî oğlu Abdülhâdî Efendi, çağdaş ve Bursalı oluşları ile isimlerindeki büyük benzerlik sebebiyle aynı şahısmış izlenimi vermektedir. Ancak Belîğ ve *Tuhfe-i Nâilî*’de farklı kişiler olarak zikredilmektedir.

Bursalı Şeyh Abdülbâkî oğlu Abdülhâdî Efendi (d. ?- ö. h. 1143/m. 1730) (XVII.-XVIII. yy.)

Bursalı Abdülhâdî Efendi hakkında tezkirelerde verilen malûmatlarda görevleri, görev yerleri, tarihleri ve özellikle de ölüm tarihi ile ilgili rivayet farklılıkları oldukça fazladır. Bursalı olan Abdülhâdî Efendi Şeyh Abdülbâkî Efendi’nin oğludur. Hâdî mahlasıyla Arapça-Farsça-Türkçe şiirler yazmıştır. Abdülhâdî Efendi’nin doğum tarihi belli değildir. Bursa’da zamanın ulemâ ve şuarâsından tahsilini tamamlayan Abdülhâdî, ilim ve mârifette eşi benzeri olmayan bir zat olmuştur. Müderrislik, nâiblik, kadılık, mollalık ve mevlevîyyet mertebelerinde hizmetlerde bulunmuştur. Safâyî⁴⁰, Sâlim⁴¹, Belîğ⁴², Safvet⁴³ ve Şeyhî⁴⁴ tezkirelerindeki malûmatlardan Abdülhâdî Efendi’nin bu tezkireler yazıldığı sırada hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Ölüm tarihi Râmiz’de⁴⁵ h. 1140 yılının Cemâde’l-ûlâsında Üsküdar’da gösterilmesine karşın, Tuman’a göre bu tarih yanlıştır. *Fatin Tezkiresi*’ndeki h. 1243 vefat tarihi de hatalıdır.⁴⁶ Mehmed Tevfik⁴⁷, Fındıklılı İsmet Efendi⁴⁸, Mehmed Süreyyâ⁴⁹ ve

³⁹ İsmâil Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr*, 676–677; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1191.

⁴⁰ Nuran Üzer Altuner, *Safâ’î ve Tezkiresi İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1989), 1056–1057; Safâyî Mustafa Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü’l-Âsâr min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme-Metin-İndeks*, ed. Pervin Çapan (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005), 724; Havva Yeşilyurt, *Sâlim ve Safâyî Tezkirelerindeki Biyografik Bilgilerin Karşılaştırılması* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 553–555.

⁴¹ Mîr-zâde Mehmed Emîn Sâlim, *Tezkiretü’ş-şuarâ*, ed. Adnan İnce (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 466–467; Yeşilyurt, *Sâlim ve Safâyî Tezkirelerindeki Biyografik Bilgilerin Karşılaştırılması*, 553–555.

⁴² İsmâil Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr*, 677–678.

⁴³ Bilal Güzel, *Kemiksiz-Zâde Safvet Mustafa Ve “Nuhbetü’l-Âsâr Min Ferâidi’l-Eş’âr” İsimli Şair Tezkiresi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 796–797. Güzel, yüksek lisans tezi olan bu çalışmada, Safvet ve Safâyî tezkirelerini karşılaştırdığı bölümde (s. 38), mevlevîyyet kavramında hataya düşerek şairi Mevlevî tarikatından göstermektedir.

⁴⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ’ik-i Nu’mâniye ve Zeyilleri Vakâyi’ü’l-Fudalâ*, ed. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 4/73, 511, 292, 401, 404, 586, 638, 654, 352, 455, 301, 452, 453, 548, 518, 535, 729, 728.

⁴⁵ Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zura’fı İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks-Sözlük* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 79, Tezkireler Dizisi-Sayı: 1, 1994), 281.

⁴⁶ Fatin Davud, *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr)*, ed. Ömer Çiftçi (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 527–528.

⁴⁷ Ruhsâr Zübeyiroğlu, *Mecmû’atü’t-terâcim Mehmed Tevfik Efendi* (İstanbul Üniversitesi, 1989), 263–264.

⁴⁸ Fındıklılı İsmet Efendi, *Şakâ’ik-i Nu’mâniye ve Zeyilleri Tekmiletü’ş-Şekâ’ik fi Hakkı Ehli’l-Hakâ’ik*, ed. Özcan Abdülkadir (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 5/23–24.

⁴⁹ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 1/109.

Tuman'a⁵⁰ göre ise h. 1143/m. 1730'da vefat etmiştir. Abdülhâdî Efendi, hac farızası sırasında beyne'l-Haremeyn'de ölmüş, Mekke'ye defnedilmiştir.

Tezkirelerde şiiirlerine verilen örnekler şunlardır:⁵¹

“Hurûş-ı eşk-i firkat dîde-i deryâ makâtırdan
Hayâlî nakşun itmez şüste yarun levh-i hâtırdan

Şarâb-ı la'l-i dil-ber gibi bana çâre-sâz olmaz
Tabîbün virdüğü ma'cûn eger olsa cevâhirden

Füsûn u fitne ile itdiler yağma dil ü cânı
Aman ol gamze-i câdû ile ol çeşm-i sâhirden

Ruhun hurşîde kaddun serv-i gül-zâra ider teşbîh
Dil-i dîvâne söyler şimdi geh gökden gehî yerden

Bu bâğun olmamışdur nahl-i bîd-i bâğî bâr-âver
Yeri yokdur kerem ümmîdinün dest-i ekâbirden”

*

“Şeb rûşen olur şem'-i cemâl-i hasenümden
Pûşîde kalur meh ruh-ı pertev-fikenümden

Serv-i çemenün kalmadı refîtare mecâli
Hayrânî-i nahl-i kad-i âşûb fîtenümden

Endâhte eyler kalemin 'acziye Bihzâd
Dermânde olup rikkat nakş-ı dehenümden

Hâdî idicek gûş beni eyledi medhûş
Bu nev-gazeli dil-ber-i şîrîn suhenümden”

*

“Yeter bu peyrevî-i zâhid-i riyâ-pîşe
Biraz da pîr-i harâbata hidmet eyleyelüm

Virüp nukûd-ı niyâzı o hâce-i hüsne
Metâ-ı nâz alalum gel ticâret eyleyelüm”

*

“Hâyîde olmasa dir idüm hatt-ı la'line
Mûrân geldi mühr-i Süleymân'ı görmeğe

Câm-ı billûrsuz göremez bâde mey-fürûş
Pîr olmağile 'aynun ider anı görmege

Peyk-i nesîmi gül-şene gönderdi 'andelîb
Bikr-i 'affîe-i gül-i handânı görmeğe”

⁵⁰ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1190.

⁵¹ İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr*, 677–678.

GAZEL

“Bu şeb bezm-i adûda gerçi kim ol meh-likâ kaldı
Hele derd ü gam-ı hicrânide tenhâ bana kaldı

Çıkardı ârzû-yı merhem-i behbûdu hâtırdan
Dimâğ-ı zahmımızda lezzet-i tığ-i cefâ kaldı

O şeh-nâzın gice âgaze-i taksîm-i lütfundan
Sımâh-ı cân u dilde bir acâyip hoş sadâ kaldı

Şarâba nakd-i ‘aklı olmaz oldular harâbâtın
Ne bâzârında germiyyet ne bir bey‘ u şîrâ kaldı

Bu nazmı Hâdiyâ bir nüktedân vasfıyla itmâm it
Yazıkdur nâ-tamâm ol nüsha-i medh u senâ kaldı”

Tezkirelerin naklettiği bu şiirlere ilâveten, kaynaklarda Abdülhâdî Efendi’nin düşürdüğü birkaç tarih tespit edilmiştir. Bunların ilki Bursa mevâlîsinden Nâzûk Abdullâh Efendi’nin h. 1098’deki vefatına söylediği tarihtir:

“اولا بهشت عاليده نازكى افندى”⁵²

(Ola bihişt-i ‘âlîde Nâzûkî Efendi)

Şeyhî’nin *Şakâik Zeyli*’nde Bursalı Abdülhâdî Efendi’nin, babası Şeyh Abdülbakî Efendi’nin h. 1121’deki vefatına söylediği şu tarih aktarılır:

“جنت اولادى پدم باقى افندى به مكان”⁵³

(Cennet ola pederim Bâkî Efendi’ye mekân)

Abdülhâdî Efendi’nin düşürdüğü diğer tarih henüz genç yaşta iken h. 1100’de vefat eden Bursalı âlim ve şair Şevkî içindir:

“جان شوقى جنته عزم ايلدى”⁵⁴

(Cân-ı Şevkî cennete ‘azm eyledi)

Son olarak İsmail Hakkı Bursevî’nin *Rûhu’l-Beyân* tefsiri tamamlandığında söyledikleri Arapça tarih bulunmaktadır:

“ارخ الختم بهذا التاريخ الب تفسير كلام البارى” (h. 1119)⁵⁵

⁵² İsmâil Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr*, 541.

⁵³ Şeyh Abdülbakî Efendi için bkz. Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik*, 4/418–419.

⁵⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik*, 4/57; İsmâil Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr*, 236.

⁵⁵ Zübeyiroğlu, *Mecmû’atü’t-teracim Mehmed Tevfik Efendi*, 264; İsmet Efendi, *Şakâik*, 5/24.

Kaynaklarda genellikle Bursalı Abdülhâdî Efendi'nin Feyzullâh Efendi⁵⁶ ve Seyyid Mehmed Emîn Efendi⁵⁷ adındaki oğullarından bahsedilir. Ayrıca *Safâyî Tezkiresi*'nde Sâbık mahlaslı şairin Bursalı şair Hâdî Efendi'nin oğlu olduğu söylenmektedir.⁵⁸

Baltacı-zâde Enderunlu Hâdî Efendi (d. ?- ö. ?)(XVIII. yy)

Baltacı-zâde Hâdî Efendi, XVIII. yy. Osmanlı Devleti döneminde Anadolu sahasında yaşamıştır. Sultan III. Selim (m. 1789/1807) devri şairlerindendir. Adı Hâdî'dir. Baltacı-zâde Hazineli Hâdî Efendi olarak tanınmıştır. Enderun'da yetiştiği için Enderunlu Hâdî Efendi olarak da anılmıştır. Eserlerinden numûne olarak bir şarkı güftesi verilmiştir:⁵⁹

“Ah bu ‘âşıklık ne müşkil kâr imiş
Çâre ne geldi yolumda vâir imiş
Bî-vefâ sevmek ne pek dûşvâr imiş
Çâre ne geldi yolumda vâir imiş

Zülf-i âşûba olaldan mübtelâ
Pek perîşân hâlim ey çeşm-i elâ
Oldum ammâ neleyim rüsvâ belâ
Çâre ne geldi yolumda vâir imiş

Derd-i ‘aşkım ölsem izhâr eylemem
Âh u zârı kendime kâr eylemem
‘Âşıkım ‘âşık ben inkâr eylemem
Çâre ne geldi yolumda vâir imiş

Öyle dil-gîr eylemişdir ki melâl
Hâdî-i nâ-çâra tesliyyet muhâl
Acıma rahm eyleme itme su’âl
Çâre ne geldi yolumda vâir imiş”

Hâdî, Ali Rızâ Eskişehirli (d. ?- ö. h. 1285/m. 1868) (XIX. yy.)

Hâdî, Ali Rızâ Eskişehirli XIX. asır Bektâşî şairlerindendir. Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine bağlı Şüca köyünde dünyaya gelen Hâdî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Şiirlerinde Hâdî mahlasını kullanan şairin asıl adı Ali Rızâ'dır. Babası Sultan Şüca Tekkesi'nin şeyhi Mehmed Şücâaddîn

⁵⁶ Feyzullâh Efendi, Feyzî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Mülâzım olmuş ve çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, kadılık ve mevlevîyyet görevinde de bulunmuştur. İlmî ve edebî konularda mâhirdir. Şeyhî, Feyzî'nin çeşitli ilimlerden bilgisi bulunduğunu, “elsine-i selâse”yi kullanmada yetenekli, şiir ve inşâda başarılı olduğunu kaydeder. Bazı kaynaklarda h. 16 Zilhicce 1128/1 Aralık 1716, bazılarında h. Zilhicce 1127/Kasım-Aralık 1715 tarihinde vefat ettiği kayıtlıdır. Fatih Camii'nde cenaze namazı kılınmış, Edirnekapı'ya defnedilmiştir. Bkz. Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik*, 4/392; Hanife Koncu, “Feyzî, Abdülhâdîzâde Feyzullah”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

⁵⁷ Babası gibi şair olan Seyyid Mehmed Emin Efendi Emîn mahlası ile şiirler yazmıştır. Belîğ Tezkiresi yazıldığı sırada Trablusşâm kadısındır. Fatin'e göre: Şair Emîn Bursevî Abdülhâdî Efendi'nin oğludur. Emîn Efendi hâric îtibâriyle müderris sınıfına mülâzım; önce Kayseri, sonra Filibe kazalarına kâdı ve hâkim olmuş iken Filibe'de h. 1159 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâik*, 4/406; İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr*, 26–27; Fatin Davud, *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*, 36; Ramazan Ekinci, “Emîn, Abdülhâdî-zâde Seyyid Mehmed Emîn Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

⁵⁸ Safâyî Mustafa Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, 305.

⁵⁹ Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2/1191; Tayyâr-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Târîhi-Târih-i Enderûn-*, ed. Mehmet Arslan (İstanbul: Kitabevi, 2010), 4/427–428; Beyhan Kesik, “Hâdî, Baltacızâde Hâdî Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

Dede'dir. Babasının vefatından sonra yerine posta oturmuştur. Hicri 1285/m. 1868 senesinde aynı yerde vefat etmiştir.⁶⁰

Hem aruzla hem de heceyle şiirler yazan Ali Rızâ Hâdî'nin pek çok nefesi vardır. Şiirlerinde Türkçe'nin derin manalarını incelikle işlemiş, sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Manzumelerinde Allâh, Muhammed, Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi ön plana çıkmaktadır.⁶¹

Hâdî'nin altı şiiri ilk defa Mehmet Tevfik Oytan'ın *Bektaşiliğin İçyüzü* adlı eserinde izahlarıyla birlikte yayımlanmıştır.⁶² Ardından İsmail Özmen'in hazırladığı *Alevî-Bektâşî Şiirleri Antolojisi* adlı eserde aynı şiirler nakledilmiştir.⁶³

“Sabâhın seherinde kırklar dağında
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh
Cennet bahçesinde Firdevs bağında
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh

Putada hal' olmuş gümüş hal gibi
Hâl diliyle söyler hem bülbül gibi
Tazece açılmış gonca gül gibi
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh

Cemâli şevkinden eylemiş zuhûr
Al yeşil kırmızı bir ol beyâz nûr
Nûr nûra gark olmuş nûrun alâ nûr
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh

Güneş gibi sâfi bir cemâl olmuş
Kaşları ol veche bir hilâl olmuş
Allâh dost eyva'llâh bî-zevâl olmuş
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh

Hâdiyâ Dost benim tende cânımdır
Cânımdan içeri cânda cânımdır
Dâima ben kulum dost sultanımdır
Dostun cemâlini gördüm eyva'llâh”

*

“Ey güzel sensin vücûdumda hayât-ı câvidân
Dört kitâb böyle buyurmuşdur kıyâmet raygân

Sırr-ı esrâr-ı hakikattir vücûdun noktası
Kenz-i mahfidir cemâlin şehrin ekmiş Müste'ân

⁶⁰ Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi* (Ankara: Buluş Kitabevi, 1955), 491; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi -Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi-* (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964), 617.

⁶¹ İsmail Özmen, *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998), 4/273; Doğan Kaya, “Hâdî”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004), 4/326; Mehmet Arslan, “Hâdî, Ali Rızâ, Eskişehirli”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

⁶² M. Tevfik Oytan, *Bektaşiliğin İç Yüzü Dibi-Köşesi-Yüzü ve Astarı Nedir?* (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1960), 95–101.

⁶³ Özmen, *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4/273–277.

Ey yüzü gül mûyu sünbül lebleri âb-ı hayât
Çok oyunbazdır kaşınla kirpiğin tîr ü kemân

Çünkü gördüm zülfün üzre sırr-ı Hakk'a âşikâr
Gözlerin hem nûr-ı Hak'dur görünür bellü beyân

Hâdiyâ gördü vücûdun sırrını ey mehcebin
Vahdetin bahrine gark oldu nihân ender nihân”
*

“Uyanıp hâb-ı gafletten salâ ettim seher vakti
Bütün mecmû‘-ı ‘uşşâka nidâ ettim seher vakti

Bezendi iyş ü işretler, bütün âlem ferâh oldu
Çekip ‘aşkile bir yâhû! Nevâ ettim seher vakti

Sabâhın ‘aşk ü şevkile ferâh buldum, küşâd oldum
Gönül âyinesin sildim cilâ ettim seher vakti

Nikâbın ref’ edüp şemsin kılıp bu âlemi rûşen
Ser-â-ser reng ü elvândan safâ ettim seher vakti

Müzeyyen hil’atın giydi bu atlas kubbe-i mînâ
Edip seyrânı arzû, semâ ettim seher vakti

Eder âşıkların dâvet, nesîminden haber aldım
Koyup başımı râhına, fedâ ettim seher vakti

Bu seyrân içre ol dostun cemâlin gördüm ey Hâdî
Seni cândan anınla âşinâ ettim seher vakti”
*

“Ta ezelden ey şehâ bir âşık-ı meftûnunum
İyd ü vaslın hasretiyle dâimâ mahzûnunum

Çün hayâlin bu dil-i virânımı hicrân edip
Düşürüp sahrâ-yı ‘aşka derd ile hâmûnunum

Derd-i gam sahrâsı oldu meskenim baştanbaşa
Sen benim Leylâ'msın ancak ben senin Mecnûn'unum

‘Aşk-ı derdinle senin gör kim bugün Ferhat olup
Dağ-ı sîne pâre pâre eyledim mahrûmunum

Ta ezel bezminde tâlim eyledim ey Hâdiyâ
Dost yolunda yanmada senden senin me’zûnunum”
*

“Oynayan âlemde her dem sırr-ı subhândır Ali
Şâh-ı merdân, şîr-i Yezdân, kutb-ı devrândır Ali

Zâhirâ! Bu görünen seyrân anın seyrânıdır
Bâtınında genc-i mahfil sırr-ı subhândır Ali

Zâhir ü bâtin hakikat oynayan cümbüş anın
Fark edersen âlem içre özge seyrândır Ali

Gösterir esrâr her yüzünden velî ol pâdişâh
Okur isen mektebinde ilm ü irfândır Ali

Bilmek istersen bu sırrı, nefesine sen ârif ol
Kıl teveccüh Hâdiyâ bu dilde mihmândır Ali”

*

“Ey güzel bir kere gördüm gül cemâlini hemân
Bir bedir olmuş açılmış nûr-ı Hak günden ayân
Berk urup aldı bu gönlüm şöyle gördüm nâgehân
Nûr-ı vechin ile oldu gözlerimden kan revân
‘Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figân
El'amân ey pâdişâhlar pâdişâhı el'amân

Nakş-ı rûyini görünce eyledim harf ü rakâm
Okurum her gün-be-gün saat-be-saat dem-be-dem
Okudukça arttı derdim bulamadım ben ana melhem
Düştü gönlüm bahrine sevdâ-yı gam mihnet elem
‘Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figân
El'amân ey pâdişâhlar pâdişâhı el'amân

Mushafı hüsnünde gördüm okurum her harfîni
Çün dilim varmaz nice remzeyliyem ben şerhini
Kimse bilmez bu garip efkenderler hem derdini
Çün kefenden gayri bilmez bir hekim tedbîrini
‘Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figân
El'amân ey pâdişâhlar pâdişâhı el'amân

Nûr-ı şevki ile gönlüm şöyle doldu tok-â-tok
‘Aşk elinden sînem üzre değdi nice yüz bîn ok
Sînemi yâr bir kere gör yâre üzre yâre çok
Çünkü bildim şüphesiz bu derdime hiç çâre yok
‘Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figân
El'amân ey pâdişâhlar pâdişâhı el'amân

Hâdiyâ gördükte (âl) in ana diktim gözümü
İşbu hâli eyledim tahkik gûş kıl özümü
Yakamı çâk eyleyüben hâke sürdüm yüzümü
Ol zaman kim gitti aklım yâvi kıldım özümü
‘Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figân
El'amân ey pâdişâhlar pâdişâhı el'amân”

Aliyyü'l-Hâdî (Ali el-Hâdî) (d. ?- ö. ?) (XIX. yy.)

Tanzimat döneminde yaşamış Hâdî mahlaslı şairlerdendir. Ali el-Hâdî'nin hayatı hakkındaki bilgiler Sultan Abdülmecid'e (m. 1839-1861) sunduğu *Kitâb-ı Makbûl der Hâl-i Huyûl* isimli baytar-

nâmenin giriş kısmında kendisinin verdiği malûmattan ibarettir. Buna göre Aliyyü'l-Hâdî Sultan Abdülmecîd'in kızı Esmâ Sultan'ın hizmetinde olan bir ailenin oğludur. Sadaret mektupçuluğu yaptığı ve Meclis-i Vâlâ'nın Tahrîrât-ı Mühimme Odasında görevli bir memur olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴

Kütüphane katalog ve kayıtlarında tespit edip ulaştığımız Hâdî mahlasıyla yazılmış manzum bir mektup örneğinin de Aliyyü'l-Hâdî'ye ait olduğu kanaatine varılmıştır. *Kitâb-ı Makbûl der Hâl-i Huyûl* isimli baytar-nâme'de bulunan manzumelerinden ve manzum mektubundan hareketle Aliyyü'l-Hâdî'nin Klasik Edebiyat geleneğine bağlı bir şair olduğu söylenebilir. Nitekim Nef'î'nin *Genç Osman Kasidesi*'ne nazîre olan bu manzum mektup örneği dönemin Sadrazam ve devlet adamlarından Keçeci-zâde İzzet Molla'ya hitaben yazılmış bir methiye olup kaside şeklinde kaleme alınmıştır.⁶⁵ Hâdî hakkında biyografi, tezkire ve ansiklopedilerde başka bir bilgi rastlanmamıştır.

Hâdî, Kara Hasan Bey (ö. m. 1900) (XX. Yüzyıl)

Hâdî mahlasını kullanan bir diğer şair Kara Hasan Bey'dir. Aynı zamanda bir gazeteci olan Azerî asıllı şair Karayağız olduğu için "Kara Hasan" diye anılmıştır. "Hâdî-i Mudillin" lâkabıyla da meşhurdur. Babası Rızakulu Bey'dir. Şuşa Karabağ'da dünyaya gelen şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Hâdî, Mallakan'da m. 1900 yılında vefat etmiş, İmâm-zâde Ebe civarına defnedilmiştir. Hâdî Hasan Bey'in *Zerdabi* ve *Ekinç*'de şiir, hiciv ve yazıları yayımlanmıştır.⁶⁶

Mehmed Hâdî (d. m. 1879- ö. m. 1920) (XX. Yüzyıl)

"Mehmed Hâdî" veya "Hâdî-i Şîrvânî" (m.1879-1920) diye bilinen Azerî kökenli muharrir ve şairdir. Babası Hacı Ebdüselîm'den dolayı "Ebdüselîm-zâde" lâkabıyla da anılır. Meşrûtiyetin ilân edildiği yıllarda tahsil için Rusya'dan Türkiye'ye gelen birçok Türk'ten biridir. Mehmed Hâdî m. 1910 baharında İstanbul'a gelmiş, Tefik Fikret, Hüseyin Câhit (Yalçın) ve Hüseyin Kâzım Kadri'nin çıkardığı *Tanin*'de çalışmaya başlamış; *Rübâb*, *Şehbâl*, *Mehtâb*, *Hilâl*, *Şehrah* gibi yayın organlarında şiirleri, yazıları ve tercümelemleri yayınlanmıştır. Rızâ Tefik'le (Bölükbaşı) yakın ilişkiler kurmuştur. Bir süre sonra Jön Türkler'i sert bir dille eleştirmeye başlaması İttihatçıları rahatsız edince Selânik'e sürgün edilmiştir. Mehmed Hâdî Şubat 1914'te Bakü'ye dönmüş, Mayıs 1920'de Gence'de ölmüştür. Hâdî'nin m. 1905-1910 yıllarında Azerbaycan'da *Hayat*, *Burhân-ı Terakkî*, *Füyûzât*, *İrşad ve Terakkî*, *Teze Hayat*, *Hakikat*, *İttifak*, *Terakkî*, *Sedâ* gibi gazete ve dergilerde şiir ve yazıları neşredilmiştir.

Hâdî Türk-İslâm dünyasının kurtuluşu olarak gördüğü Türkiye'deki Meşrûtiyet hareketlerini desteklemiştir. Türk-İslâm birliğine inanan Mehmed Hâdî, sadeleştirilmiş bir Türkiye Türkçesi'ni Türk dünyasının ortak yazı dili haline getirmeye çalışan Gaspıralı İsmâil Bey ile Nâmık Kemâl, Abdülhak Hâmid, Tefik Fikret'in etkisi ile Servet-i Fünûn anlayışına yakın bir Osmanlı Türkçesi'yle yazmayı tercih etmiştir. Bu üç şair hakkında bazı şiirler ve onlara nazireler yazmıştır. Abbas Sihat, Hüseyin Câvid, Abdullâh Şâik, Ahmed Cevâd gibi şahsiyetlerin temsil ettiği romantik akımın önemli şairlerinden kabul edilmiştir. Mehmed Hâdî'nin Türk-İslâm dünyasının sosyal-siyâsal problemleri, Şark'ın uyanışı, istibdattan kurtuluş, hürriyet ve vatanseverlik, eğitim öğretim meseleleri, kadın hakları ve aşk konularını işlediği ilk şiir kitabı *Firdevs-i İlhamât* (m. 1908)'dir. İkinci şiir kitabı *Şükûfe-i İlham*'dir. I. Dünya Savaşı'nda Azerbaycan birliğinde imam olarak geçirdiği üç yılın ardından

⁶⁴ Ali Hâdî, *Kitâb-ı Makbûl der Hâl-i Huyûl* (Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 42 Kon 5254/1, ts.), III+1b-30b; İbrahim Boy, *Hâdî'nin Baytarnamesinin Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi (Giriş, İnceleme, Sözlük ve Dizin, Tıpkıbasım)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

⁶⁵ Aliyyü'l-Hâdî'nin manzum Mektub'u hakkındaki makalemiz yayın aşamasındadır.

⁶⁶ Yayın Kurulu, "Hâdî", 4/3. Azerî asıllı olan Kara Hasan Bey, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi "Hâdî" maddesinde diğer Hâdî mahlaslı şairlerle birlikte zikredilmektedir. Bu sebeple bu makaleye de alınması uygun görülmüştür.

Bakü'ye döndüğünde cephede geçen günlerin etkisiyle yazdığı şiirleri ve *Elvâh-ı İntibâh* yahut *İnsanların Tarihi Faciası*⁶⁷ (m. 1918) adlı büyük manzumesi yayımlanmıştır.⁶⁸

Ali Hâdî Bey (d. m. 1901- ö. m. 25 Ağustos 1980)⁶⁹ (XX. yy.)

Ali Hâdî (Okan), gümrük memurlarından Ahmed Vahyî Bey'in oğludur. 1901'de Alâiyye'de doğmuştur. İki yaşında iken babası vefat edince annesi onu İzmir'e götürüp polis müdürü olan büyük babası Cemal Bey'e emanet etmiştir. İzmir'de İbtidâî, Rüşdî ve Sultânî mekteplerinde tahsil gördükten sonra dört beş sene kadar memurluk ve gazete yazarlığı yapmıştır. Askerlik hizmetinin ardından Ankara Hukuk Fakültesine girip m. 1929'da tahsilini tamamlamıştır. Kemal İnal eserini yazdığı sırada Dört Yol Müddeî-yi Umumîliği'nde yani savcılık makamında bulunmaktadır.

Ali Hâdî Bey, Kemâl İnal'ın talebi üzerine bizzat gönderdiği terceme-i halinde: "Küçük yaşından beri şiir ve edebiyat ile iştiğal olduğunu, mecmualar ve gazetelerde şiirler intişar eylediğini, şiirde inkişafına Tokâdî-zâde Şekib Bey'in âmil olduğunu, "Nef'î-yi Zamân" nâmile mizah vadisinde de bazı manzumeler yazdığını ve hukuk hayatında bile mahubesi olan edebiyattan ayrılmadığını" söylemiştir.⁷⁰ *Sihâm-ı Kazâ-yı Zemân* (m. 1924), *İki Kitap* (m. 1937), *Dünden Yapraklar* (m. 1952) yılında yayımlanmıştır.

Hem hece hem de aruz vezniyle şiirler kaleme alan şair, mensur eserlerinde Hâdî ismini kullanmayı tercih etmiştir. Hece ile yazılmış şiirlerinin sonunda Ali Hâdî imzası bulunmaktadır. Aruz vezni ile klasik tarzda yazdığı şiirlerinde ise Nef'î-i Zaman mahlasını kullanmıştır. Hâdî, şiirlerinde seçtiği mahlasla da ortaya koyduğu üzere Nef'î ekolünün takipçisi, bir övgü ve yergi şairidir. İnal, Hâdî'nin şiirlerine şu örnekleri vermiştir:⁷¹

ŞARKI

“Uçsun adadan gönlüme sînendeki gamlar
Yelpâzelesün rûhunu şen "dil" deki çamlar
Mehtâb ile gönder bize binlerce selâmlar
Yelpâzelesün rûhunu şen "dil" deki çamlar

Akşâmları hüsrânı esen rüzgâra sor da
Biz âh idelim sen şakı bülbül gibi orda
Hicrân, okunan besteyi başlarken akorda
Yelpâzelesün rûhunu şen "dil" deki çamlar”

ÇIKIYOR

“Yolumun üstüne bir şûh-ı dilârâ çıkıyor
Yine dertli başa endişe-i sevdâ çıkıyor

Ne zemân rûh-ı Fuzûlî'yi çağırırsam yanıma
Mutlakâ karşıma Mecnûn ile Leylâ çıkıyor

Pek zırlı çıkarır evde akortsuz piyanom
Hangi bir perdesine basmış isem lâ çıkıyor

⁶⁷ Bisav kataloğu, 7800724 numarada 1920 tarihli Hâdî adına kayıtlı 60 sayfalık *Şefika* adlı 4 perdelik manzum bir facia-piyes tesbit edilmiştir. Fakat bu eserin Mehmed Hâdî'ye âidiyeti araştırılmalıdır.

⁶⁸ Yavuz Akpınar - Yaşar Karayev, “Mehmed Hâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1977), 28/488-489.

⁶⁹ Nilüfer Tanç, “Okan, Ali Hadî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

⁷⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 1/476.

⁷¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/476-477.

Âdem oğlile alaydır feleğin cilveleri
Bugün ednâ görünen yârına dâna çıkıyor

Kızıyor bâ'zısı "Nef'î-yi zemân" olduğuma
Kalemim hâme-i Nef'î ile hempâ çıkıyor”

YOL VERİN DAĞLAR

“Eminem sılada yas tutup ağlar
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar
Çözülün bahtıma dolanan bağlar
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar

Bir sabâh köyümden beni aldılar
On başı ettiler, cenge saldılar
Benimle gidenler orada kaldılar
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar

Kavgâda göğsüme bir nişân takdım
Sel gibi köyümün yoluna akdım
Terhis tezkiremi size bıraktım
Yol verin geçeyim, yol verin dağlar”

Ayrıca tetkiklerimiz sırasında Ankara Milli Kütüphanesi'nde A. 6961numarada kayıtlı, m. 1931 tarihli 17 varaklık bir yazmada Fâruk Nâfîz, Sabahaddîn Ali, Ömer Bedreddîn gibi şairlerinde de şiirlerinin bulunduğu bir mecmua içerisinde Ali Hâdî adıyla yazılmış yeni şiirler tespit edilmiştir. Ali Şefik'e ait m. 1931-32 yıllarında yazılmış bu defterin 3.-4. varaklarında m. 20-24 Ocak 1931 tarihli Ali Hâdî imzalı ilki yukarıda İnal'dan aktarılan *Yol Verin Dağlar* olmak üzere; *Kahpe, Anne, Sefil* adlı 4 şiiri bulunmaktadır.

Hâdî, Hâdî Sarpyalçın (d. m. 1886/ö. m. 1950?) (XX. Yüzyıl)

Âşık Edebiyatı şairlerinden olan Hâdî, m. 1886'da Kayseri'nin Kurşunlu Mahallesi'nde doğmuştur. Daha sonra Sarpyalçın soyadını almıştır. Aynı zamanda asıl adı olan Hâdî mahlasını kullanan âşığın *Eski Erciyes Dergisi*'nde yazıları, eski yazılı bir defterdeki şiirleri ile Fahri Bilge'ye ait defterde tek bendi yazılmış bir aşk türküsü yer almaktadır. Hâdî, âşık tarzı şiir geleneğine bağlıdır. Daha ziyâde lirik olan şiirleri oğlunun ölümünden sonra ıstırabını ve perişan hâlini yansıtmaktadır. Hece ölçüsü ve dördlüklerle yazdığı şiirlerinde yalın, anlaşılır ve içten bir söyleyiş hâkimdir. Dolayısıyla Hâdî, Kayseri türkülerinin baş mimarlarından'dır.⁷²

Hâdî, Yaşar Hâdî Önder (d. m. 1948/ö. -) (XX. yy.)

Günümüz Âşık Edebiyatı şairlerinden olan Yaşar Hâdî Öner, şiirlerini Hâdî mahlasıyla yazar. Sivas'ın Zara ilçesine bağlı Kadriye köyünde m. 1948'de dünyaya gelmiştir. Şiirlerinde genellikle nasihatlere ve mistik konulara yer vermiştir. Hâdî'nin *Akbaba, Papağan, Pardon* gibi mizah dergilerinde, Milliyet ve Güneş gibi günlük gazete köşelerinde ve bazı edebiyat dergilerinde şiir, öykü ve fıkraları yayımlanmış ve yayımlanmaya devam etmektedir. Tiyatro oyunları da yazan Hâdî'nin *Hediye ve Balbal Bebek* adlı oyunları sahnelenmiştir. Salihli Belediyesi tarafından m. 1991'de Ödüllü Oyunlar adı altında yayımlanan bir kitabın içinde Boncuklu Yiğit adlı oyunu yer almıştır. *Aşk*

⁷² Erhan Çapraz, “Hâdî, Hadi Sarpyalçın”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).

Savaşçıları, Bu Ülke Kimin?, Kara Gözler Işıl Işıl ve Muhabbet Hapsi olmak üzere dört tane şiir kitabı çıkmıştır. *Oteldeki Röntgenci ve Memur Sınavı* adında iki romanı vardır.⁷³

Kaynaklara göre Türk Edebiyatı tarihi boyunca yaşamış Hâdî mahlaslı şairler ve eserleri bu şekildedir. Kütüphane kayıtlarında Hâdî isimli başka eserler de bulunmuş ancak bunlar genellikle Arapça-Farsça oldukları ya da tezkirelerde müelliflerinin biyografileri hakkında bilgi bulunmadığı için bir şaire atfedilememiştir.⁷⁴

SONUÇ

Türk Edebiyatında hemen her asırda çeşitli sebeplerden ötürü aynı mahlası kullanan şairler olmuştur. Özellikle çağdaş şairlerin mahlasdaş olmaları ve bu durumun sebep olduğu karışıklıklar, daha şairlerin kendi yaşadıkları devirlerde gün yüzüne çıkmaya başlamış, zamanla bu mesele neredeyse çözülemez bir düğüm halini almıştır. Edebiyat araştırmacıları bu soruna zaman zaman temas etmişlerse de tek tek mahlaslar üzerinde yapılacak tetkiklerle karışıklıkların giderilmeye çalışılmasının araştırmacıların yolunu aydınlatacağı kanaatindeyiz. Zira bütün Türk Edebiyatı boyunca kullanılmış tek bir mahlasın şairlerinin, eserlerinin ve şiirlerinin toplanıp ilim âleminde sunulması bile birçok yeni şairin ve eserin tespitini sağlamaktadır. Bu konuda yapılmış birkaç çalışma varsa da kullanılan mahlasların çeşitliliği göz önüne alındığında sayıları oldukça yetersiz kalmaktadır.

Hâdî mahlaslı şairlerin ele alındığı bu makalede Hâdî-i Bağdâdî, Bayrâmî-Melâmî şair Ahmed Hâdî Efendi ve Ali el-Hâdî gibi haklarında daha önce ya çok az bilgi bulunan ya da hiç temâs edilmemiş şairler gün yüzüne çıkarılmış, tespit edilen eserleri ilk kez tanıtılmıştır. Mama-zâde Hâdî Ahmed Çelebi ve Sofyalı Ahmed Hâdî Efendi hakkında kaynaklarda ve yapılan çalışmalarda daha önce tekrarlanan karışıklıklar belgeleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Ulaşılabilen eserlerde şairlere dair bilgilerdeki farklılıklara, hatalara ve eksikliklere temas edilmiştir. Bazı şairlerin de eserlerinin yeni

⁷³ Zeynep Nagihan Kahveci, “Hâdî, Yaşar Hadi Önder”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020); Ayrıca bkz. Alim Yıldız, *Sivaslı Şairler Antolojisi* (İstanbul: Sivaslılar Vakfı Yayınları, 2003).

⁷⁴ Kütüphane katalog ve kayıt taramalarında ulaştığımız ancak müellifleri hakkında bilgi bulamadığımız, şair olduğuna, Hâdî mahlasıyla şiir yazdığına veya Türk Edebiyatına mensubiyetine kesin hükmedemediğimiz müellifler ve eserleri şunlardır:

1. Yüsûf b. Hasan Abde'l-Hâdî, *Silsile-nâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., H. 1591, 1-35. Eser Türkçe olup Osmanlı Tarihi hakkındadır.
2. Abdü'l-Halîm Hâdî, *Şefika (4 Perdelik Manzum Fâciâ- Piyes/Tiyatro)*, Bisav Katoloğu, 1920, Grup no: 7800724, 1-60. Eser Türkçe olup manzum tiyatrodur. Bu eserin müellifi kütüphane kayıtlarına Abdülhalim olarak girilmişse de Abdüsselim Hâdî'ye ait olması muhtemeldir.
3. İbn-i Abde'l-Hâdî, *Şerhu Kasîdetü'l Garâmiyye*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., 19 Hk 2391/3, 87a-89b. Eser Arapça'dır. İslâm Dini-Hadis ve hadis ilmi ile ilgilidir.
4. Mehmed Ebu'l-Hâdî, *Eş'âr*, Ankara Milli Ktp., 06. Mil. Ktp. Yz. 5192/2, 37b-39b. Mehmed Ebu'l-Hâdî Efendi'nin *Divânı*'ndan alınmış Arapça manzumelerdir. Ancak şairin divânına rastlanmamıştır.
5. Abd el-Hâdî Vardârî, *Silsile-i Evliyâ*, Ankara Milli Ktp., 06 Mil Yz B 346/35, 129b-131a. Vardarlı Abdülhâdî Efendi'nin Türkçe mensur bir eser olup Halvetiye tarikatının Sinâniye kolunun silsilesidir. Vardârî'nin diğer eserleri de mensurdur. Eser ve müellifi için bkz. Adem Ceyhan, “Abdülhâdî b. Bekr, el-Vardârî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ahmet Yesevi Üniversitesi) (Erişim 09 Ağustos 2020).
6. Mahmûd Hadî (ö. h. 717/1317); *Gülşen-i Râz*, Süleyman Hadî [müst.], 1219 (1803) [ist. tar.], Ankara Milli Ktp. Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 1295, 1-31. Eser Farsça olup İslam dini ve fetvalarla ilgilidir. Zahriye sayfasındaki kayda göre eser İran şairi Mahmûd Şebusterî'nindir.
7. Ali b. el-Hâdî, *Sevânih fikeri'l-efhâm ve bevârihu fikeri'l-aklâm*, Abdullah b. Ahmed [müst.], 1141 [ist. tar.], Millet Ktp. Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Arabi 2395, 1-141. Eser Arapça olup Arap Dili ve Edebiyatı hakkındadır.
8. Hâdî, *Risâle fi'n-nisbeti'l-hükmiyye beyne'l-mevzu'i ve'l-mahmûl*, Millet Ktp. Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Arabi 4350/11, 1-40. Eser Arapça olup belirli konulardaki hükümler hakkındadır.
9. Ebû'l-Hadî es-Siyâdî, *Rûhu'l-Hikme*, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, Hikemi Türkî Talat 3, 1-68. Eser Türkçe olup felsefeyle ilgilidir.

nüshaları bulunmuştur. Türk Edebiyatı bünyesinde XVI. asırdan itibaren günümüze kadar pek çok şairin Hâdî mahlasını tercih ettiği görülmüştür. Türk Edebiyatı tarihi boyunca yetişmiş Hâdî mahlaslı şairlerin hayatlarına dair bilgiler ile tezkirelerde tespit edilebilen şiirleri ve eserleri şimdilik bu şekildedir. Bu sayının yeni eserlerin gün yüzüne çıkarılmasıyla artması ya da eksilmesi mümkündür. Ancak elden geldiğince birinci elden kaynaklara inilerek hazırlanan bu çalışma, Türk Edebiyatındaki Hâdî mahlaslı şairlerin hayatları, şiir örnekleri ve eserleri hakkında topyekûn malûmat vermesi açısından önemlidir.

Kadim kaynaklara ulaşmadaki zorluklar ve mevcut imkânlar sebebiyle hemen her çalışmada olduğu üzere bu makalede de eksiklikler ve hatalar elbette olacaktır. Lâkin elde edilecek yeni bilgi ve belgelerle, yapılacak yeni araştırmalarla her daim daha net ve daha doğru bilgiye ulaşma ihtimalinin olduğunu yinelemek gerekir.

KAYNAKÇA

Adak, Abdurrahman. “Dîvân Edebiyatında Mahlasların Karıştırılması -Za’îfî ve Za’fî Mahlaslı Şairler Örneği-”. *Ekev Akademi Dergisi* 50 (2012), 157–172.

Akpınar, Yavuz - Karayev, Yaşar. “Mehmed Hâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/488–489. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1977.

Akün, Ömer Faruk. “Dîvân Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/389–427. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

Ali Hâdî. *Kitâb-ı Makbûl der Hâl-i Huyûl*. Konya: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 42 Kon 5254/1, ts.

Altuner, Nuran Üzer. “Safâ’î ve Tezkiresi İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks”. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1989.

Arslan, Mehmet. “Hâdî, Ali Rızâ, Eskişehirli”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-ali-riza-eskisehirli>

Âşık Çelebi, es- Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi. *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*. ed. Filiz Kılıç. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.

Âşık Mehmed Çelebi. *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*. Ankara: Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 218, ts.

Atik, Hikmet. “Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şâirler”. *İstem* 5 (2005), 169–180.

Aydemir, Yaşar. “Hâdî’nin Saray Şehrengizi”. *İlmi Araştırmalar* 12 (2001), 31–56.

Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin. *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. ed. Ramazan Ekinci. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.

Boy, İbrahim. “Hâdî’nin Baytarnamesinin Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi (Giriş, İnceleme, Sözlük ve Dizin, Tıpkıbasım)”. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. ed. Mustafa; Kurnaz Cemal Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.

Canım, Rıdvan. *Edirne Şâirleri*. Erzurum: Akçağ Yayınları, 1995.

Çapraz, Erhan. “Hâdî, Hadi Sarpyalçın”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-hadi-sarpyalcin>

Çavuşoğlu, Mehmet. “Bâkî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/537–540. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

Çerçi, Faris. “Hz. Peygamber’in Doksan Dokuz İsmi”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) ÖS-I* (2015), 15–40.

Ceyhan, Adem. “Abdülhâdî b. Bekr, el-Vardârî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdulhadi-bin-bekr-elvardari>

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 17. Baskı., 2000.

Ekinci, Ramazan. “Emîn, Abdülhâdîzâde Seyyid Mehmed Emîn Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emin-abdulhadizade-seyyid-mehmed>

Erdem, Sadık. *Râmîz ve Âdâb-ı Zuraf’sı İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 79, Tezkireler Dizisi-Sayı: 1, 1994.

Erkal, Abdülkadir. “Hâdî, Memezâde Hâdî Ahmed Çelebi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-memezade-hadi-ahmed-celebi>

Fatin Davud. *Fatin Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr)*. ed. Ömer Çiftçi. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.

- Fındıklılı İsmet Efendi. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Tekmiletü 'ş-Şekâ'ik fî Hakkı Ehli'l-Hakâ'ik*. ed. Özcan Abdülkadir. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Gri Yayınları, 1992.
- Güzel, Bilal. "Kemiksiz-Zâde Safvet Mustafa Ve 'Nuhbetü'l-Âsâr Min Ferâidi'l-Eş'âr' İsimli Şair Tezkiresi". Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- İliç, Slobodan. "Lâmekânî Hüseyin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/94-95. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses Dîvân Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- İsmâil Belîğ. *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübteü'l-Eş'âr*. ed. Abdülkerim Abdülkadiroğlu. Ankara, 1985.
- Kahveci, Zeynep Nagihan. "Hâdî, Yaşar Hadi Önder". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-yasar-hadi-onder>
- Karagözlü, Volkan. "Hâdî, Ahmed Hâdî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-ahmed-hadi-efendi>
- Kaya, Doğan. "Hâdî". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 4/326. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Kayabaşı, Bekir. "Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdeü'l-Eş'âr'ı". Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1997.
- Kemikli, Bilal. *Dost İlinden Gelen Ses*. İstanbul: Kitabevi, 2004.
- Kesik, Beyhan. "Hâdî, Baltacızâde Hâdî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hadi-baltacizade-hadi-efendi>
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Tekke Şiiri Antolojisi*. Ankara: Buluş Kitabevi, 1955.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi -Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi-*. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- Koncu, Hanife. "Fezî, Abdulhâdîzâde Fezullah". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fezyi-abdulhadizade-fezullah>
- Kurtoğlu, Orhan. "Dîvân Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler". *bilig* 38 (2006), 71-91.
- M. Tevfik Oytan. *Bektaşiliğin İç Yüzü Dibi-Köşesi-Yüzü ve Astarı Nedir?* İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, II. Baskı., 1960.
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî*. ed. Nuri Akbayar. İstanbul, 1996.
- Mehmed Tefvik. *Kâfile-i Şuarâ*. ed. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Mîr-zâde Mehmed Emîn Sâlim. *Tezkiretü 'ş-şuarâ*. ed. Adnan İnce. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Muhammed Riyâzî Efendi. *Riyâzî 'ş-Şu'arâ (Tezkiretü 'ş-Şuara)*. ed. Namık Açıkgöz. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Nev'î-zâde Atâî. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletü 'ş-Şakâ'ik*. ed. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Özmen, İsmail. *Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1998.
- Safâyî Mustafa Efendi. *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-*

- Metin-İndeks*. ed. Pervin Çapan. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Semih, Mehmet. *Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşurmalar ve Lakaplar*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 1993.
- Şeyhî Mehmed Efendi. *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Vakâyi'ü'l-Fudalâ*. ed. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Süleymân Çelebi. *Vesîletü'n-Necât Mevlid*. ed. Ahmed Ateş. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tanç, Nilüfer. "Okan, Ali Hadi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi. Erişim 09 Ağustos 2020. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/okan-ali-hadi>
- Tayyâr-zâde Atâ. *Osmanlı Saray Târîhi-Târîh-i Enderûn-*. ed. Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi, 1. Basım, 2010.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. ed. Mustafa Tatçı - Cemal Kurnaz. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Yayım Kurulu. "Hâdî". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 4. Dergah Yayınları, 1981.
- Yeşilyurt, Havva. "Sâlim ve Safâyî Tezkirelerindeki Biyografik Bilgilerin Karşılaştırılması". Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yıldırım, Ali. *Dîvân Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Yıldız, Alim. "Dîvân Edebiyatında Fenâyî Mahlaslı Şairler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 394–396.
- Yıldız, Alim. *Sivash Şairler Antolojisi*. İstanbul: Sivashlılar Vakfı Yayınları, 2003.
- Zübeyiroğlu, Ruhsâr. "Mecmû'atü't-terâcim Mehmed Tefik Efendi". İstanbul Üniversitesi, 1989.